

Govorni razvoj pri najmlajših in kako ga spodbujati v vrtcu

Sabina Žavski, dipl. vzgojiteljica in mag. managementa znanja, Vrtec Tončke Čečeve Celje

V prispevku predstavljam govor in govorne spodbude pri najmlajših otrocih. V vrtcu se trudimo za razvoj govora, besedišča, besednega razumevanja, pripovedovanja, pogovora kot načina socialne interakcije, kasneje jezikovnega opismenjevanja itd. Čeprav se včasih zdi, da pri najmlajših zaradi nerazvite verbalne komunikacije govor ni velikega pomena, se v tem obdobju odvijajo najpomembnejše faze razvijanja govora. Pomena razvijanja predbralne pismenosti in opismenjevanja se zaveda tudi stroka. Predstavljam konkretne dejavnosti in pomen govornega vzorca vzgojitelja.

Značilnosti govora

Govor je v človekovem razvoju zelo pomemben: gre za oblikovanje človeka kot posameznika (individualna funkcija govora) in za vzpostavljanje komunikacije z okolico (družbena funkcija govora). Govor je pomemben dejavnik v razvoju osebnosti in njegovi socializaciji (Marjanovič Umek 1990). Batistič Zorec (2000) pravi, da ima govor mnoge funkcije, najosnovnejša pa je, da besede simbolizirajo stvari in dogodke, zato s pomočjo govora mišljenje osvobaja vezanosti na trenutno situacijo. V razvoju govor otroku omogoča, da intelektualno sodeluje v socialnem življenju skupine, ki ji pripada.

Govorni razvoj ni odvisen le od otrokove starosti, ampak tudi od spodbud, ki jih je deležen v svojem okolju s strani odraslih in starejših sorojencev, ki otroku predstavljajo govorni model. Razvoj govora poteka v povezavi z nekaterimi drugimi področji razvoja, npr. razvojem otrokovega mišljenja, spomina, simbolnega predstavljanja. Poleg spodbud je odvisen tudi od splošne inteligentnosti, spola in drugih neugodnih vplivov (hospitalizacija, neugodna emocionalna klima, bilingvizem) (Ribič Hederih 2002).

Vzgojitelji se trudimo z jezikovnimi dejavnostmi vzpodbujati razvoj govora, kljub temu pa so tu še odločilni dejavniki, ki vplivajo na pravičen razvoj govora:

- zdrav živčni sistem,
- razvite psihične funkcije (zaznavanje, mišljenje, pozornost, pomnjenje),
- razvita čutila,
- zdravi govorni organi,
- dober zgled govora v okolju (starši, skrbniki, vzgojitelji) (Nemec in Krajnc 2011).

Faze govornega razvoja

Otrok v procesu oblikovanja govora preide več faz. Poudariti je treba, da so nam ti mejniki sicer v

pomoč pri sledenju otrokovega govornega razvoja, vendar pa se govor pri vsakem otroku razvija z različno hitrostjo.

Grilc (2014) trdi, da se govorni razvoj začne že v predjezikovnem obdobju, kjer otrok s svojimi odzivi, kot so jok, izraz obraza, geste in kretnje vsega telesa, obrača pozornost nase. Oblikovanje govora temelji na obvladovanju glasovno-govornega sistema. Marjanovič Umek (1990) govori o pomembnosti zgodnje komunikacije.

Kaplan in Kaplan (v Marjanovič Umek 1990) razdelita predjezikovno obdobje v štiri faze. To so jok, gruljenje, bebljanje in izgovorjava po govornem vzorcu. Z jokom otrok sporoča, da je lačen, ga nekaj boli in tudi svoja čustva. Z gruljenjem sporoča, da je zadovoljen, srečen razburjen. Faza bebljanja nastopi okoli šestega meseca. Otroci v tej fazi vokalizirajo in uprabljajo glasovne povezave soglasnik-samoglasnik, npr. pa, ga (Marjanovič Umek, Kranjc, Fekonja 2006). Naslednja faza je čebljanje, za katero Žnidaršič (1993) pravi, da se otrok v njej nauči uporabljati ustrezne mišice in mišične skupine, zato postanejo glasovi s časom bolj razumljivi in podobni pravim glasovom. Proti koncu prvega leta nastopi faza izgovorjave po govornem vzorcu. Nekateri otroci prvo besedo spregovorijo že v osmem ali devetem mesecu, največ otrok pa v enajstem ali dvanajstem. O prvi besedi govorimo takrat, ko je zveza med besedo in poimenovano osebo smiselna. Otroci v tem času sliši mnogo besed, usvoji pa le tiste, ki ga zanimajo. To je obdobje, ko otrok zaradi še ne dovolj razvitega slušnega središča ne more reproducirati besed.

Otrok mnogo več besed razume, ne zna pa jih še izgovoriti. Izrazi so povezani z najosnovnejšimi potrebami in čustvi otroka. Govorijo o ljudeh, vozilih, hrani, živalih ... Obdobje prvega govora se začne med 15. in 18. mesecem starosti. To je čas, ko je otrok stabilnejši in ga hoja ne zaposluje več

toliko. Otrok tedaj spoznava, da ima vsaka beseda natančno določen pomen. Postane radoveden. Sprašuje, kaj je to. S tem vprašanjem se vedno obrača na odrasle in jih s tem opozarja na rastočo potrebo po govornem izražanju (Marjanovič Umek 2006).

Vzgojitelj in njegove spodbude

Vzgojitelji v vrtcih že nekaj let opažamo porast otrok, ki imajo različne težave na področju govora. V mlajših skupinah vzgojitelji opažamo predvsem pomanjkanje govora in nerazumljiv govor, v starejših skupinah otrok pa nerazumljiv govor, napake v izgovoru glasov, slovnične napake, skopost besednega zaklada in nerazumevanje podanih navodil (Škrubej 2017).

Vzgojitelj mora dobro poznati razvoj govora pri otroku kot tudi naloge in cilje jezikovne vzgoje. To so temelji za načrtovanje spodbudnega učnega okolja in jezikovnih dejavnosti, s katerimi bo uspešno razvijal govor otrok. Vsak otrok je individualen in tako poteka tudi njegov govorni razvoj. Nekateri otroci so že po naravi bolj tihi in sramežljivi, drugi radi govorijo in so v središču pozornosti. Z namenom zagotavljanja uspešnega razvoja govora vsakega posameznika mora vzgojitelj upoštevati načelo individualnega pristopa in poznati stopnjo razvoja posameznega otroka. Vzgojitelj s svojim načrtnim opazovanjem zazna pomanjkljivosti oziroma nepravilnosti v otrokovem govoru in stopnjo otrokovega govornega razvoja. Ko vzgojitelj zazna nepravilnosti v otrokovem govoru, je prav, da na to opozori starše in se posvetuje s strokov-

njaki, ki jih ima na razpolago v vrtcu (logopedi, surdopedagogi). Strokovnjaki na področju govora so staršem in vzgojiteljem v oporo z nudenjem dodatnih znanj in informacij za delo z otrokom, ki ima težave na govorno-jezikovnem področju (Škrubej 2017).

Tako imenovani »k otroku usmerjen govor odraslega« je v psihologiji deležen velike pozornosti prav v zadnjih 10–15 letih, ko si raziskovalci zastavljajo vprašanja, kot so: zakaj ga uporabljamo, kdo ga uporablja, kakšen je vpliv tega govora na otrokov kasnejši razvoj, katere so njegove specifičnosti. Osnovno spoznanje, ki ga bolj ali manj potrjujejo vsi avtorji, ki se ukvarjajo s proučevanjem »zgodnjega govora«, je, da matere, očetje, starejši otroci, vzgojitelji v komunikaciji z malim otrokom uporabljajo drugačen govor kot pri medsebojni komunikaciji, ne glede na to, ali se tega zavedajo ali ne. Glavne značilnosti tega govora so, da so stavki krajši, govor je počasnejši, izgovorjava je čistejša, poudarek je na intonaciji, v govoru je veliko ponavljanja. Specifičnost zgodnjega govora je tudi v vsebini. Govor izhaja iz obstoječe situacije (Marjanovič Umek 1990).

Jezikovne dejavnosti v prvem starostnem obdobju

Vzgojitelj lahko za otroke te starosti pripravi naslednje dejavnosti:

- poslušanje primernih pravljic, zgodb, uspavank, avdio posnetkov,
- igre s prsti (bibarije, prstne igra),
- igre z glasovi,

- igre za tvorjenje novih besed,
- seznanjanje z različnimi, starosti primernimi knjigami,
- pogovarjanje o predmetih na sliki, v okolju,
- prepevanje enostavnih pesmic,
- poslušanje ugank,
- poslušanje različne, starosti primerne glasbe,
- lutkovna predstava,
- gibalne-govorne igre,
- preizkuša zanj nove oblike verbalne komunikacije,
- komuniciranje z otroki v skupini,
- doživljanje ritma besed, glasbe in pesmi,
- komuniciranje z otroki in odraslimi s pomočjo očesnega stika in gibov (*Kurikulum za vrtce 1999*).

Kroflič idr. (2001) pišejo o tem, da mora vzgojitelj pozorno spremljati otrokov razvoj, z njim mora znati vzpostaviti interakcijo. Z otroki se mora čim več pogovarjati kot z enakopravnimi partnerji in jih spodbuditi h komunikaciji. Vzgojitelj mora komunikacijo med otroki pozorno opazovati. Otrokom je potrebno dati dovolj časa, da lahko povedo tisto, kar želijo. Vzgojitelj mora poskrbeti za takšno okolje, v katerem se bodo otroci počutili varne, sprejete, da jih ne bo strah govoriti, komentirati, skratka komunicirati.

Otrokov govor lahko vzgojitelj spodbuja na več načinov. Prvi pomembnejši način je vzgojiteljev zgled. Ker je za otroško osebnost značilno, da dobesedno »vsrkava« stvari, ki se dogajajo okoli njega, je zelo pomembno, kakšen govorni zgled mu daje vzgoji-

telj, pa tudi vsi ostali, ki ga obkrožajo. Iz tega je razvidno, da mora vzgojitelj skrbeti za kulturo lastnega govora, če hoče z zgledom jezikovno vzgajati otroke.

Nikakor ni primerno, da se vzgojitelj z otrokom pogovarja »v otroškem jeziku«, kar lahko mnogokrat opazimo. S tem naredi več škode kot koristi. Tak pogovor je ne le nepotreben, ampak celo moteč in zavajajoč. Kroflič idr. (2001) pravijo, da zlogovne kombinacije (npr. ama-ama namesto jesti), ki jih običajno ni v govoru, v resnici otežujejo razvoj otrokovega govora.

Vzgojitelji moramo biti še posebej pozorni, da:

- tako majhnemu otroku nikakor ne popravljamo govora,
- vse, kar otrok pove, pohvalimo in mu damo vedeti, da smo ga razumeli,
- besedo, poved, ki jo otrok pove po svoje, večkrat pravilno ponovimo,
- ne zahtevamo, da besedo pravilno pove še on,
- pojemo čim več pesmic na zloge: ma, pa ba, to,
- petje pesmic spremljamo z gibi rok, nog,
- naj bo vse, kar govorimo z otrokom, izgovorjeno pravilno, razločno in primerno glasno (*Kurikulum za vrtce 1999*).

Pomen otroške knjige v kontekstu govornega razvoja

Pomen in vlogo otroške knjige v otrokovem razvoju – tako v miselnem kot govornem in socialnem – ter v razvoju nekaterih akademskih spretnosti, kot sta branje in pisanje, so podprli avtorji in avtorice v več raziskavah.

Brown (1996) podrobno opisuje, kaj vse otroška knjiga nudi otroku na posameznih področjih razvoja. Z vidika govornega razvoja je zelo pomemben kontinuum, ki se začne z zgodnjo komunikacijo med otrokom in odraslo osebo, ki je, kot pravi Engel (2000), v veliki meri naravnana na otroka kot poslušalca in udeleženca komunikacije. Zgodnja komunikacija naj vsebuje zgodnje branje in pripovedovanje s strani odraslih. Spodbuja naj igro domišljije in simbolov, samostojno pripovedovanje, pogovarjanje. Vse to se kasneje odraža v večji ali manjši govorni kompetentnosti otrok, njihovi zmožnosti branja, razumevanju prebranega, miselnem funkcioniranju, socialnih spretnostih itd.

Papalia, Wendoks Olds in Duskin Feldman (2001) ugotavljajo, da sta pogostnost in način branja staršev in vzgojiteljev pozitivno vplivala na otrokovo govorno kompetentnost in branje ter da se otroci, ki jim odrasli v predšolskem obdobju pogosto berejo, zgodaj naučijo brati samostojno. Glasno branje, kot ugotavljajo avtorice, nudi možnosti vzpostavljanja socialnih interakcij, čustvene intimnosti in rabo govora v različnih funkcijah. Tako npr. Dombey (v Moyles 1995) ugotavlja, da odrasli med branjem z ustrezno intonacijo in podarki otroku pomagajo pri razumevanju pomena besed.

Igre in dejavnosti za razvoj govora v 1. starostnem obdobju

Predstavljam nekaj idej za igro in dejavnosti na področju jezika oz. spodbujanju govora (Adamič 2011):

Čarobna palica

Ta igra je primerna za otroka v starosti med prvim in tretjim letom. V roke vzemite paličico žive barve in jo poimenujte čarobna palica. Dotaknite se predmeta, ga poimenujte in pri tem pazite na jasno izgovorjavo. Nato vprašajte otroka, kako predmet imenujemo. Otroka lahko tudi pozovete z vprašanjem: »Kje se bo ustavila čarobna paličica?«. Dotaknite se določenega predmeta, otrok pa naj ga poimenuje. Nazadnje lahko palico vzame v roke in se v besednjaku preizkusi sam.

Odmev

Po dopolnjenem drugem rojstnem dnevu se lahko z otrokom poigrate tudi tako. Otrokom damo navodilo, da s hrbtom proti nam sedijo na nasprotni konec sobe ali nas sedeč poslušajo na stolčku pri mizi. Vzgojitelj izgovarja različne besede, včasih glasno, spet drugič malo tišje, a vedno jasno. Naj se otrok potruži izgovoriti vsako besedo, obenem pa naj poizkuša to storiti z isto glasnostjo, ki ste jo izbrali sami.

Jaz začnem, ti končaš

Med drugim in tretjim letom starosti lahko skupaj oblikujemo stavke, ki bodo obenem preverjali otrokov spomin, besedni zaklad, pomene besed in kontekst stavka. Vzgojitelj reče npr.: »Vzgojitelj je na mizo postavil malico, zdaj ...« in tu nadaljuje otrok, »jo bomo pa pojedli.«

Enciklopedija

Ta igra temelji na vizualnem sprejemanju informacij. Zberite nekaj jasnih, živobarvnih, po možnosti velikih fotografij različnih ptic, živali in rastlin. Pri tem je najpomembnejše, da njihova poimenovanja vključujejo zloge, ki jih malček že zna izgovoriti. Malčku pokažite sliko in imenujte podobo na fotografiji. Pri tem bodite pozorni, da bodo vaš obraz in zlasti ustnice dobro vidni.

Govoreče igračke

Včasih so bile govoreče igračke nekaj nenavadnega, danes so, čeprav so od običajnih dražje, v veliko pomoč pri razvoju govora skozi igro. Govoreče igrače v vrsti razdelite pred malčka in jih vključite po zaporedju drugega za drugim. Glasovi naj označujejo besede ali živalske zvoke, a brez glasbene spremljave. Ko je malček slišal že vse, jih ponovite, da bo videl, kako jih izgovarja vzgojitelj (Adamič 2011).

Zaključek

Spodbujanje razvoja govora in njegovo načrtovanje seveda ni le stvar vzgojitelja, ampak vsega okolja, ki otroka obkroža. Potrebno je dobro sodelovanje, ki temelji na skupnem cilju. Vzgojiteljica pa s svojim pozitivnim vzgledom, spodbudami, motivacijo in dobrim učnim okoljem omogoča kar najbolj optimalen razvoj govora v vrtcu.

Literatura

- Adamič, H. (2011): *Igre, ki spodbujajo govorni razvoj*. Dostopno na <https://www.bibaleze.si/malcek/igre-ki-spodbujajo-govorni-razvoj.html>, 22. 10. 2019
- Batistič Zorec, M. (2000): *Teorije v razvojni psihologiji*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta v Ljubljani.
- Brown, A. (1996): *Developing language and literacy 3-8*. London: Paul Chapman.
- Engel, S. (2000): *The stories children tell*. New York: Freeman.
- Kurikulum za vrtce (1999): Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Zavod za šolstvo.
- Kroflič, R., Marjanovič Umek, L., Videmšek, M. (2001): *Otrok v vrtcu. Priročnik h kurikulumu za vrtce*. Maribor: Založba Obzorja.
- Marjanovič Umek, L. (1990): *Mišljenje in govor predšolskega otroka*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Marjanovič Umek, L. (2006): *Otroški govor. Razvoj in učenje*. Domžale: Izolit.
- Moyles, J. R. (1995): *Just playing? The role and status of play in early childhood education*. Oxford: Alden.
- Nemec, B. in Krajnc, M. (2011): *Razvoj in učenje predšolskega otroka*. Ljubljana: Založba Grafenauer.
- Papalia, D. E., Wendkos Olds, S. in Duskin Feldman, R. (2001): *Human development*. New York: McGraw Hill.
- Ribič Hederih, B. (2002): *Razvoj govora*. Otroci in družina. Št. 11, str. 16–19.
- Škrubej, A. (2017): *Razvoj in spodbujanje govora pri predšolskem obdobju*. Dostopno na <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2017/10/31/razvoj-in-spodbujanje-govora-pri-predolskem-otroku/>, 28. 10. 2019.
- Žnidaršič, D. (1993): *Otrokov govor*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.